

ALKOTÓMŰHELY

CSUKA ZOLTÁN

KRLEŽA GOLGOTÁJA SZEGEDEN ÉS BUDAPESTEN

Miroslav Krleža a század horvát irodalmának immár klasszikus nagy alkotóművésze, főleg az utóbbi időben egyre ismertebbé válik Magyarországon is. Főleg azóta, hogy a Budapesti Nemzeti Színház bemutatta a *Glembay trilógiát*, majd a *Fekete sas árnyékában*, illetve a *Zászlók* című nagy regényének első két kötete is megjelent, amelyben a század első évtizedének magyar irodalomtörténete is élénk tárul. Krležát nem egy magyar kritikus mint magyar író is aposztrofálta, hiszen ezt a korszakot még egyetlen magyar regényíró sem dolgozta fel. Azt azonban még napjainkban is kevesen tudják róla, hogy a Magyar Tanácsköztársaság és a közép-európai proletárforradalmak hősi harca és elbukása után Krleža, akit megrendített a tragédiák akkori sorozata, *Golgota* címen drámát is írt — életművének egyetlen kimondottan munkásdrámáját —, amelyben ez a szenvedélyes igazságkereső az akkori tragédiák hátterét igyekezett felkutatni és felmutatni. Miért kellett ezeknek a nagy és hősi munkásmozgalmaknak az imperialista nagyhatalmak szorításában elbukniuk, milyen okai voltak annak, hogy a világforradalom csak Oroszországban, a mai Szovjetunió területén jutott — juthatott — akkor diadalra?

De nemcsak a könyveknek van meg a maguk sorsa, hanem a drámáknak is. A Magyar Tanácsköztársaság ötvenedik évfordulóján magyarra fordítottam Krleža egyetlen kimondottan munkásdrámáját, a *Golgotát* (amelyet 1922-ben mutattak be először Zágrábban, s nyomban utána be is tiltották), s a rákövetkező évben (ó, nyomdai átfutás!) a Magyar Helikon kiadásában meg is jelent. Nagyon szép kiadás, igaz, hogy *Kálvária* címen látott napvilágot, mert A. Tolsztoj *Golgota* című regénye, illetve a címe már polgárjogot nyert nálunk, de a kiadó azzal is megbecsülte, hogy Kass János illusztrációival és remek diósgyőri papíron nyomtatta. A színpadig azonban akkor még nem jutott el. Ehhez Krležának nyolcvanadik születésnapját is meg kellett érnie, s ekkor állította színpadra a Szabadkai Népszínház magyar társulatának kitűnő rendezője, Virág Mihály, és a múlt év decemberében mutatták

be először Szabadkán. S az sem véletlen, hogy Virág Mihály annak a Branko Gavellának volt a tanítványa, aki a horvát színpad leghíresebb rendezője és színháztudományi szakembere volt, s aki 1922-ben a zágrábi bemutatót is rendezte. Virág Mihálytól tudom, hogy az ő eszméje volt a *Golgota* magyar bemutatása (Zágrábban tavaly egy szerelőcsarnokban játszották a munkásdrámát), s hogy Miroslav Krleža milyen örömmel fogadta a magyar tisztelegést, az is bizonyítja, hogy ez alkalommal külön levélben köszöntötte a társulatot és igazgatóját. Többek közt ezt írta: »Kivételes örömet jelent számomra, hogy az Önök magyar színpadán megjelenik a *Golgota*, amelyet több más motívum felmerülése közben írtam meg ötvenhárom évvel ezelőtt a magyar komün összeomlásával kapcsolatban is«...

Vannak véletlenek? Szerintem nincsenek. A szabadkai bemutatót a Szegedi Nemzeti Színház igazgatója és rendezője, Giricz Mátyás is megtekintette, s akkor fogant meg benne a gondolat, hogy Szegeden, Szabadka testvérvárosában is bemutatják Krleža drámáját. S így is történt. Az sem véletlen, hogy a budapesti József Attila Színház (amelyet nemrég a Szabadkai Népszínház látott vendégül) elhatározta, hogy a *Golgota* bemutatásával hívja meg vendégjátékra a szabadkai társulatot. De az már valóban véletlen volt, hogy Szegeden és Budapesten egy és ugyanazon a napon került bemutatásra a *Golgota*, kétféle előadásban, kétféle rendezői felfogással, de egy lelkesedéssel és egyazon sikerrel. Mindkét bemutató március 9-én este volt. Az igazsághoz még az is hozzátartozik, hogy a szabadkai társulat egy nappal előbb a kecskeméti Katona József Színházban is bemutatta a darabot.

A két bemutatón természetesen, mint a *Golgota* fordítója, a fizika ismert törvénye szerint nem lehettem jelen, de Szegeden egy nappal előbb megnéztem a nyilvános főpróbát, s másnap este Budapesten a premiért. S ez ad érdekes alkalmat arra, hogy néhány széljegyzetet fűzzek a két előadáshoz, főként pedig a két rendezői elgondoláshoz. Jól tudjuk, hogy még egy-egy nagy zenéi szimfóniát is másképpen interpretál egyik és másképpen adat elő egy másik karmester, hát még hányféleképpen lehet egy olyan drámát megrendezni, amely egy forradalmi mozgalom tragikus történetét viszi színre. Mindjárt előljáróban azt kell megállapítanom, hogy a szegedi rendező a munkásfelkelés tanulságainak levonására igyekezett rámutatni: az ötven év előtti tragédia mai visszhangjára és mondanivalójára, s ezt azzal is kiemelte, hogy az előadás megkezdése előtt az arzenál belsejét ábrázoló díszletek *mögül* a halálra készülő Allende szavait (és azok fordítását) mondatta be. A színpad belső berendezésében a *Golgotára* vezető út a kereszt jelét mutatta és szervesen belekapcsolódott a jelenetek funkciójába. A tömegjelenetekbe és a rendezésbe Giricz Mátyás nem csupán az ötven év előtti expresszionizmus eszközeit vitte bele, hanem volt bátorsága a szürrealizmusig elmenni, s ezzel néhány valóban megrendítő, torkot szorongató, majd feloldó és megtisztító hatást tudott elérni. Viszont Virág Mihály rendezésében több volt a forradalmi romantika, sőt patetika, a színpadi díszlet leegyszerűsítettebb, kevesebb technikai megoldás, közelebb állt az expresszionizmus korszakához, s az egykori Piscator—Bühne felfogásához. Bátrabban, egyértelműbben és közvetlenebbül használta fel az egykori, tizenkilences forrada-

lom dalait, s azokat a tömegjeleneteket, amelyek — valljuk be — jó húsz évvel ezelőtt még nyíltszíni tapsokat (ütemes vastapsot) robbantottak volna ki, de ezek elmaradása talán a közönség nagyobb és bensőségesebb megrendülését tanúsította. Annyi bizonyos, hogy a rendezés és előadás mindkét helyen annyira lenyűgöző volt, hogy a közönség újra meg újra felzúgó tapssal ünnepelte a szereplők (függöny hányában igazán nem lehet azt mondani, hogy tapsolta őket ki a függöny elé), viszont senki sem akadt, aki az utolsó meghajló szereplő távozása előtt a ruhatárba sietett volna.

Krleža *Golgotájának* két előadása annak bizonyítéka, hogy ez a megrendítő dráma, amely arra mutatott rá, hogy a munkásság egységes összefogása és valóban forradalmi hevülete nélkül nincs győztes forradalom, ötven év alatt sem avult el, nem kopott meg, sőt mondanivalójában ma is új, megrázó és gondolatokat ébresztő. Ötven év előtt forradalmi kiáltás volt (amit 1922-ben elfojtottak), ma pedig forradalmi, lelkeket felrázó hagyomány. Nem csupán gyökere mai életünknek, hanem szerves része is. S hisszük, hogy a kettős példát más színházak is követik, s más rendezőket is sorompóba állítanak.

